

ZORAN GREGL

Arheološki muzej Zagreb

FIGURALNA ORNAMENTIKA NA URNAMA U OBLIKU KUĆE

UDK 904:738.8:726.82(497.13) »0/1«

Izvorni znanstveni rad

Tijekom iskopavanja ranocarske nekropole kod sela Gornja Vas na Žumberku otkrivena je u grobu 36 keramička urna u obliku kuće (hišasta žara), koja se od ostalih srodnih primjeraka razlikuje poklopcem za zatvaranje otvora i pored njega urezanim ljudskim likovima. Jedina analogija glede poklopca je urna s lokaliteta Zagreb-Držićeva ulica (koju također čuva Arheološki muzej iz Zagreba), dok urezanih likova na ovom tipu posuda dosad nije bilo. Autor pretpostavlja da shematski prikazani likovi predstavljaju stražare koji čuvaju ulaz u kuću, tj. u grob.

Istraživanje rimskodobne nekropole kod sela Gornja Vas na Žumberku, (općina Samobor) započeto je 1982. godine zahvaljujući obavijesti koja je u Arheološki muzej u Zagrebu dospjela od strane tadašnjeg direktora Osnovne škole u Kalju, Zlatka Banovića¹. Budući da se nekropola nalazi na oranicama, i to svega 20-30 cm ispod površine, poduzeta su odmah zaštitna iskopavanja kako bi se lokalitet spasio od daljnjeg uništavanja. Nakon petogodišnjeg rada pokazala se ispravnost ove odluke, budući da je malo više od 50% grobova u cijelosti uništeno, ili u većoj ili manjoj mjeri oštećeno izoravanjem². Sačuvani grobovi bili su izuzetno bogati priložima (keramika, staklo, fibule i dr.), a posebno se ističe grob 36 - kako oblikom i monumentalnošću, tako i materijalom pronađenim u njemu - istražen 1985. godine. To je dvojni grob kružnog tlorisa, a najzanimljivija je u njemu urna u obliku kuće s urezanim ljudskim likovima pored otvora. Koliko je nama poznato, ovo je dosad jedini primjerak tog oblika posuda na kojima se susreće figuralna ornamentika, pa smatramo korisnim upoznati javnost o tome³.

OPIS I DIMENZIJE URNE

Urnica u obliku kuće iz groba 36 s nekropole u Gornjoj Vaši načinjena je od crvenkasto-žućkaste gline, na lončarskom kolu. Stožast vrh plastičnim je rebrom odvojen od koso položenih ramena, središnji je dio zaobljen, a potom se posuda sužava prema stajaćoj plohi koja je kružna i

¹ Nekropolu je otkrio Branko Šinti, zemljoradnik iz Gornje Vaši, a podatke je u AMZ prosljedio Z. Banović. Zahvaljujući susretljivosti dr. Branke Vikić-Belančić, potpisano je omogućeno da smjesta izvrši uviđaj i tijekom ljeta iste godine započne s iskopavanjem.

² Godišnji izvještaji s iskopavanja objavljuvani su re-

dovito u *Arheološkom pregledu* (sv. 24 i 26), te u *Obavijestima HAD-a* (sv. XV/1, XV/3 i XVII/3), a cjelovita obrada nekropole je u pripremi.

³ Urnu je rekonstruirao Mato Tuđan, nacrtala Remza Košćević, a fotografirao Božidar Vrban. Svima zahvaljujem na trudu.

dosta široka (si. 1; T. 1). Cijela posuda djeluje zdepasto. Ukrasi su izvedeni samo na središnjem dijelu urne i sastoje se od četiri niza uboda po rubovima (dva s gornje i dva s donje strane), dok je u sredini izveden niz ureza u obliku znaka X (T. 2:1). S prednje strane urne smješten je otvor koji se zatvara poklopcem, tj. vratima na kojima je identičan ukras kao na središnjem dijelu posude (T. 2:2). Poklopac je bez drške i umeće se u otvor bez ikakvog mehanizma ili utora. Vjerojatno je otvor izrezan (a samim time i načinjena vrata) nakon sušenja posude, a neposredno prije pečenja. S obje strane otvora nalaze se dva lika koja su dosta grubo i shematski izvedena, pa nam se čini da su urezana istovremeno s izrezivanjem otvora.

Visina urne: 282 mm; promjer trbuha 234 mm; promjer dna 104 mm; veličina otvora 78 x 64 mm; visina likova 56 mm (s desne strane otvora) i 66 mm (s lijeve strane otvora).

Ni dimenzijama, niti oblikom ili kvalitetom izrade, ova se urna ne razlikuje od ostalih primjeraka. Ono što je čini izuzetnom jest poklopac kojim se zatvaraju vrata i urezani ljudski likovi pored njih. Jedini dosad pronađeni primjerak urne u obliku kuće s poklopcem za otvor također potječe iz Hrvatske; pronađen je u grobu 5 na nekropoli Zagreb-Držičeva ulica⁴. Međutim, poklopci sa ove dvije urne nisu jednaki; primjerak iz Gornje Vaši pravokutan je i gladak, s ukrasima po cijeloj površini, dok je onaj iz Držičeve ulice istog oblika, ali bez ukrasa, a na sredini ima jednu horizontalno položenu ručicu⁵.

Za urezane likove na središnjem dijelu urne nemamo nikakvih analogija na ovom tipu posuda, iako figuralna ornamentika obilježuje taj kulturni fenomen. Najčešće je to pijevac na vrhu urne, tj. kuće, koji simbolizira buđenje novog dana i tjera mrak⁶, odnosno simbol je života a ne smrti. Ovakav običaj sačuvao se u ruralnim sredinama do današnjih dana pa se nerijetko na sljemenima seoskih kuća mogu vidjeti keramičke figurice pijevaca, a kako ove urne predstavljaju kuću pokojnika i imitacija su pravih kuća, možemo pretpostaviti da se običaj postavljanja pijevaca na krov javlja u našim krajevima već u II. st. n.e. Same posude ne predstavljaju točnu kopiju stambenog prostora, jer su one okrugle, dok su kuće bile četvrtastog tlorisa. Odstupanje je nastalo zbog toga što su urne izrađivane na lončarskom kolu na kojem nije moguće izrađivati četvrtaste predmete⁷, a reminiscencija na izgled kuće vjerojatno su X-znakovi oslikavani na središnjem dijelu urne koji bi trebali označavati drvene balvane koji, u takvoj četvrtastoj kući, drže zidove. Najviše ovako ukrašenih urni potječe iz Neviodunuma⁸; a urna iz groba 36 u Gornjoj Vaši na svom središnjem dijelu, umjesto oslikanih, ima niz urezanih X-znakova (vidi T. 1, 2).

Prikaz ljudskog lika poznat nam je s jedne urne iz Novog Mesta, no to je plastično izvedena figura koja se, zajedno s pijetlom, nalazi na vrhu urne⁹. Prikazana je samo ljudska glava, a prema mišljenju P. Petrua, ima individualne karakteristike lica i može se smatrati prikazom pokojnika¹⁰. Urna iz Gornje Vaši razlikuje se od novomeštanske brojem prikazanih osoba, njihovu smještaju i načinu izvedbe. Na njoj su shematski prikazana dva lika, koji su smješteni s obje strane otvora, a izvedeni su tehnikom urezivanja (T. 2:1). Smatramo da se u ovom primjeru ne može govoriti o personifikaciji pokojnika jer, iako još nije gotova osteološka analiza, sigurno je da su u ovu urnu pohranjeni ostaci samo jednog pokojnika. Doduše, grob 36 bio je dvojnog karaktera,

⁴ B. Vikić-Belančić, Obilježje i kronologija grobova novootkrivene antikne nekropole u Držičevoj ulici u Zagrebu. *Iz surog i novog Zagreba*, (Zagreb), 2/1960, 33.

⁵ P. Petru, Hišaste žare latobikov. *Situla* (Ljubljana), 11/1971, T. XIX/1.

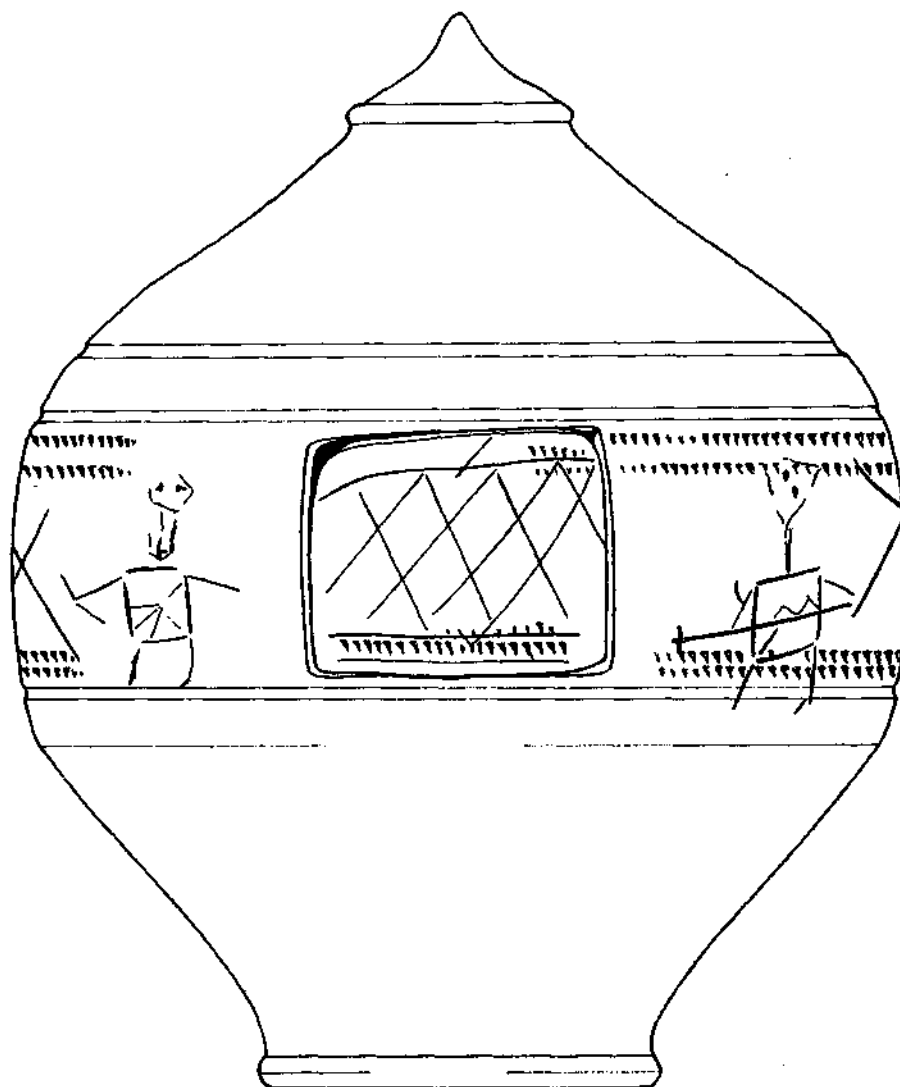
⁶ P. Petru, Okras antičnih žar v obliki hiš. *Arheološki vestnik*. (Ljubljana), 13-14/1962-1963, 457-509.

⁷ Isto, 508.

⁸ P. Petru, 1971, T. 11:2, 3a; T. IV-1-4; T. V:1-2a.

⁹ Isto, 43.

¹⁰ Isto 90.

Slika 1

no u njemu smo pronašli i staklenu ollu punu kostiju¹¹. Raspored likova, lijevo i desno od ulaza, asocira nas na položaj stražara koji čuvaju ulaz u kuću, a tomu u prilog govori i sam njihov izgled: četvrtasto oblikovano tijelo podsjeća na štít, figura lijevo od ulaza u rukama drži dugačko koplje, dok je nasuprotna figurica dosta izlizana pa ne možemo reći sa sigurnošću kakav to predmet drži u desnoj ruci (možda gladius?). Likovi izgledaju kao naoružane osobe čiji je zadatak bio braniti ulaz. Monumentalnost grobne konstrukcije i više od stotinu predmeta pronađenih u tom grobu upućuje nas na pretpostavku da je tu pokopan (zajedno sa ženom) jedan od videnijih predstavnika tadašnjeg društva, a odražavaju li ta dva stražara i stvarnu situaciju koja se odigravala pred kućom tog velikodostojnika za njegova života ili su samo tu kao sastavni dio zagrobnog kulta, ne možemo pouzdano reći. No, prihvatljivijom nam se čini prva varijanta. Ipak ova je urna vrlo zanimljiv nalaz unutar latobiškoga kulturnog kompleksa kojemu pripada, a o kojem bi trebalo posvetiti više pozornosti budući da je u novije vrijeme, istraženo i publicirano dosta materijala (kako s područja Slovenije, tako i s graničnih područja Hrvatske) koji nam pruža nove mogućnosti glede sagledavanja sveukupne problematike Latobika¹².

¹¹ Materijal još nije publiciran.

¹² Usp. A. Dular, Rimski grobovi iz Rosalnic, Stre-
kjevca in Otoka pri Podzemlju, *Arheološki vestnik*

(Ljubljana), 27/1977, 199-200; T. Knez, Spätlatènezeit
und frühe Kaiserzeit in Novo Mesto. *Archäologisches
Korrespondenzblatt* (Mainz), 17-1/1987, 103-109 sa bilj.

POPIS SLIKA I SADRŽAJ TABLI VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN UND TAFELN

Slika 1

Tabla 1

Gornja Vas - grob 36, urna u obliku kuće

Abbildung 1

Tafel 1

Gornja Vas - Grab 36, Hausurne

Tabla 2:1

Tafel 2:1

Gornja Vas - grob 36, urezani likovi kraj otvora

Gornja Vas - Grab 36, eingekerbte Figuren neben der Eingangsöffnung

Tabla 2:2

Tafel 2:2

Gornja Vas - grob 36, poklopac tj. vrata urne

Gornja Vas - Grab 36, Verschluf, beziehungsweise Türe der Urne

ZUSAMMENFASSUNG

FIGURALE ORNAMENTIKAN HAUSURNEN

Am Fundort Gornja Vas in Žumberak (Gemeinde Samobor, Kroatien) werden seit 1982 Untersuchungen an einem Brandgräberfeld der frühen Kaiserzeit durchgeführt, wo seit der Zeit der Flavier bis zum Zeitraum der Markomannenkriege kontinuierlich Bestattungen stattfanden. Das Gräberfeld ist außerordentlich reich an Funden. Besonders bemerkenswert ist das Grab 36 mit mehr als hundert Funden. Das Grab ist von imposanten Dimensionen und rundem Grundriss, und ist aus Steinen aufgeführt. Unserer Meinung nach handelt es sich hier um das Grab eines Stammes-Großwürendenträgers, und als Beweis dafür kann eine Urne in der Form eines Hauses gelten, die im Grab gefunden wurde, und die der Gegenstand dieser Abhandlung ist.

Die Urne wurde auf der Töpferscheibe hergestellt und ist von gelblichroter Farbe (Höhe 282 mm; Durchmesser des Bauches 234 mm; Durchmesser des Bodens 104 mm). Die Verzierungen befinden sich nur im mittleren Teil der Urne und bestehen nur aus vier Reihen von eingeschnittenen und X-Zeichen. An der Vorderseite befindet sich eine rechteckige Öffnung, die mit einem Deckel geschlossen ist, und rechts und links davon befinden sich zwei schematisch eingekerbte Figuren.

Die nächste Analogie für diese Urne finden wir an der Fundstelle Zagreb - Držićtrafje, wo im Grab 5 ebenfalls eine Hausurne mit Deckel gefunden wurde⁴. Es sind bis jetzt die beiden einzigen Exemplare bei denen die Türe geschlossen werden kann. Für die eingekerbten Figuren besitzen wir keine Analogien (außer an einer Urne aus Novo Mesto, wo sich am oberen Ende ein plastisch geformter menschlicher Kopf befindet)⁹. Die Stellung der Figuren rechts und links des Eingangs erinnert an die Stellung von Wächtern die den Hauseingang bewachen. Dafür spricht auch ihr Aussehen: die quadratische Körperform erinnert an einen Schild, die Figur links vom Eingang hält mit den Händen eine lange Lanze, während die gegenüberliegende kleine Figur so abgewetzt ist, daß man nicht mit Sicherheit feststellen kann, was für einen Gegenstand sie in der rechten Hand hält (*gladim* ?). Ob diese beiden Wächter die Situation verkörpern, die sich zur Lebenszeit des Großwürendenträgers vor seinem Hause abspielte, oder ob sie nur Bestandteile des Totenkultes sind, läßt sich nicht mit Sicherheit feststellen, jedoch erscheint uns die erste Variante als wahrscheinlicher.

Hausurnen wurden bisher nur in Slowenien (Dolenjska, Bela Krajina, Posavlje) und Kroatien (Žumberak, die Region von Zagreb) gefunden, und sind an den Stamm der Latobiker gebunden. Einzelne Exemplare von anderen Fundstätten weisen jedoch auf die Vermutung hin, daß die Latobiker sie nicht als einzige benutzten. Sie wurden nur in reicheren Gräbern gefunden, das heißt, daß sie nur bei den reicheren Schichten vorkommen, was durch den Fund aus Grab 36 in Gornja Vas ebenfalls bestätigt wird.

Übersetzung: Dr. Doris Baričević
Rukopis primljen 17. VIII. 1987.

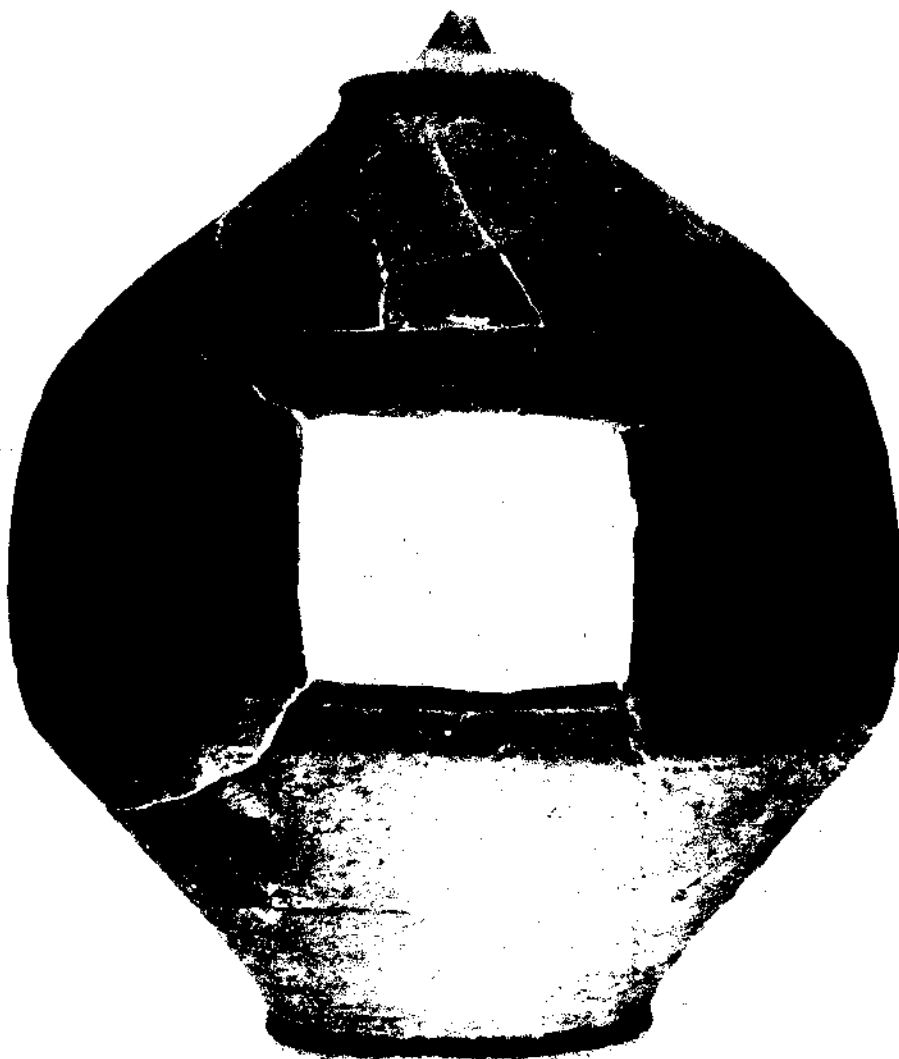

Tabla 1

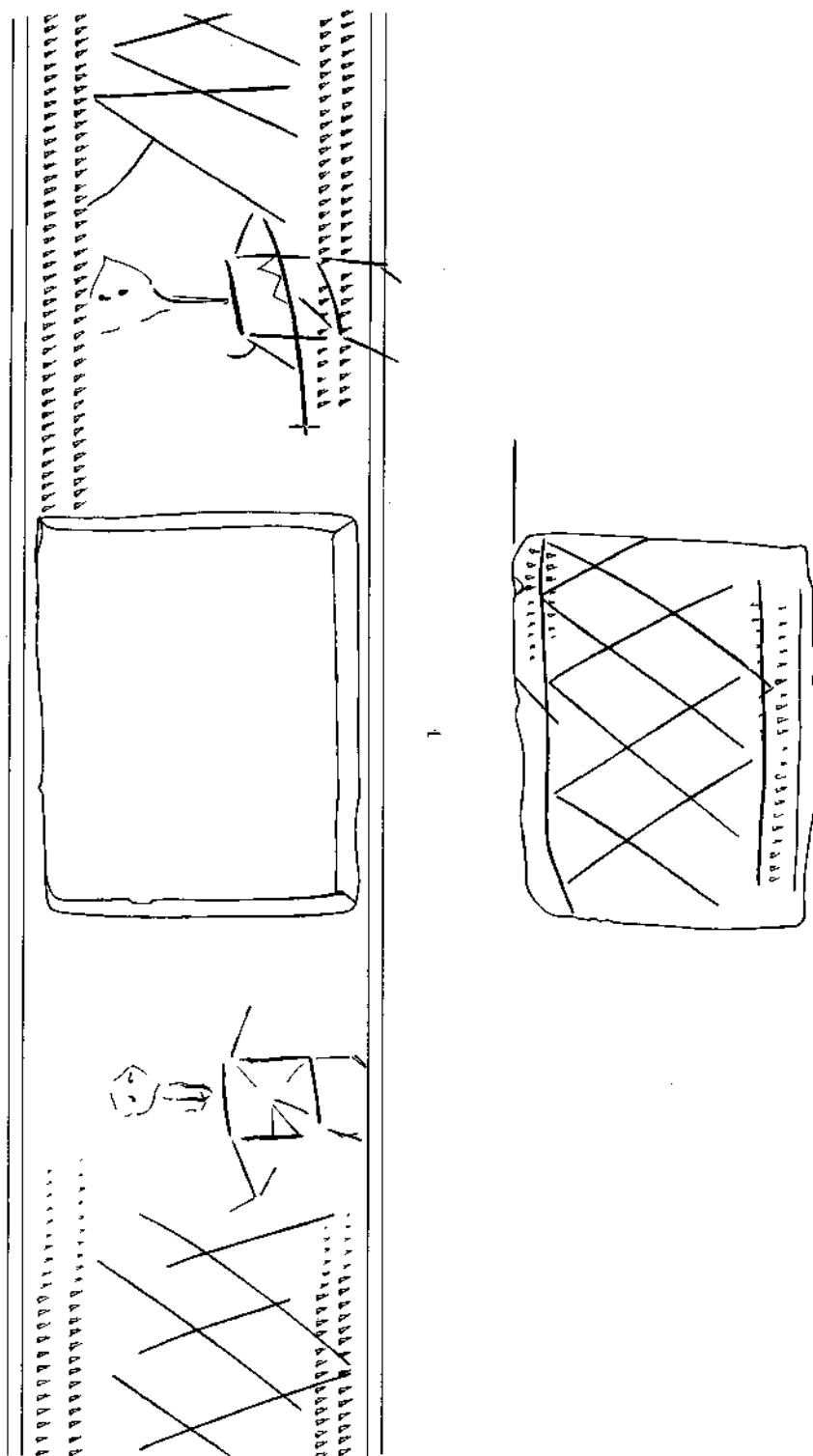

Tabla 2